

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА

ПЛАСТИКОВЕ ЗАБРУДНЕННЯ

Пластикове забруднення - давно не нова для України проблема. Дедалі більше одноразових предметів, виготовлених з пластику, ми знаходимо у місцях та середовищах, де цих предметів бути би не мало. Наприклад, у водах та на узбережжі Чорного моря: 83% знайдених там відходів - пластик. На узбережжі серед знайденого 14% - одноразові пластикові горнята та 2% - соломинки і ватні палички, річки приносять у морські води 14% пластикових контейнерів, 11% пластикових пакетів та 9% пластикового пакування, а у морських водах найпоширенішим є мікропластик - 68%, за ним слідує пластиківі контейнери - 9% та пластиківі пакети - 8%. Також у водах Чорного моря були знайдені великі площі плаваючих відходів, своєрідні "сміттєві острови". Забруднення одноразовим пластиком стає дедалі інтенсивнішим та захоплює все більше різноманітних екосистем, і без механізмів протидії цьому забрудненню найближчі десятиліття ми можемо потонути у цих одноразових відходах.

Більшість одноразового пластику не піддається переробці та є, фактично, марнуванням ресурсів. Саме тому важливо встановлювати законодавчі рамки та стимулювати бізнес відмовлятися від виготовлення одноразової пластикомісної продукції на користь такого пакування, яке придатне до перевикористання (наприклад, оборотна тара) або ж піддається переробці.

Цю мету переслідують і нещодавні законодавчі ініціативи у Верховній Раді України. Після успішного прийняття цього року закону "Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України", нещодавно українцям/кам було презентовано проект закону "Про обмеження виробництва та обігу пластикової продукції одноразового використання на території України" №6077 від 21.09.2021.

Автори у Пояснювальній записці визначають цілі та завдання законопроекту:

Ціль законопроекту - зменшення утворення відходів, запобігання негативного впливу пластикової продукції одноразового використання на навколишнє природне середовище та здоров'я людей.

Основні завдання: встановлення правових та організаційних засад щодо обмеження (заборони) виробництва, ввезення на митну територію України, введення в обіг та розповсюдження на території України окремих видів пластикової продукції одноразового використання та оксорозкладної пластикової продукції.

Надалі пропонуємо проаналізувати основні регулювання та визначення.

У ст. 1. подається визначення терміну "пластикова продукція одноразового використання", що повною мірою відповідає визначенню, яке наведене

у європейських «Рекомендаціях щодо зменшення впливу деяких пластикових виробів на навколишнє середовище» (далі у тексті - Директива ПОВ) – продукція, вироблена повністю або частково із пластику і не призначена, не передбачена або не введена в обіг і не розповсюджена для багаторазового використання, заміни шляхом повернення виробнику для повторного наповнення або повторного використання з тією ж метою, для якої вона призначена.

У **ст. 2 п.1 а)** (предмети 1-7) та **б)** (предмети 8-11) визначено перелік одноразових предметів, які підпадають під заборону виробництва, ввезення на митну територію України, введення в обіг та розповсюдження на території України:

1. **гігієнічні ватні палички;**
2. **ємності, виготовлені з пінополістиролу,** з кришками чи без них, призначені для готових харчових продуктів, які споживаються на місці або беруться на виніс, за винятком ємностей для напоїв, тарілок та упаковки, що містять не готові до споживання харчові продукти;
3. **ємності для напоїв,** кришки та ковпачки до них, виготовлені з пінополістиролу;
4. **мішалки для напоїв;**
5. **палички, що прикріплюються до повітряних куль;**
6. **соломинки для напоїв;**
7. **шпажки;**
8. **ємності, виготовлені із пластику,** у формі блістерних упаковок або лотків, з кришками чи без них, призначені для готових харчових продуктів, які споживаються на місці або беруться на виніс;
9. **ємності для напоїв,** кришки та ковпачки до них, виготовлені із полістиролу неvspіненого;
10. **столове приладдя** (виделки, ножі, ложки, палички);
11. **тарілки.**

Виняток становлять гігієнічні ватні палички та соломинки для напоїв, які використовуються у закладах охорони здоров'я під час здійснення медичного обслуговування населення та/або надання реабілітаційної допомоги.

Важливою є норма, згідно якої **забороняється** виробництво, ввезення на митну територію України, введення в обіг та розповсюдження на території України **оксорозкладної пластикової продукції одноразового використання.** Оксорозкладний пластик – це звичайний полімер з додаванням хімічних речовин (включно з важкими металами) для прискорення окислення та фрагментації матеріалу під впливом світла та/або тепла і кисню; пластик такого типу часто подається виробниками як біорозкладний, проте існує ряд досліджень, що спростовують наведене твердження; ці домішки насправді прискорюють розпад предметів на невеликі фрагменти (мікропластик) та сприяють пришвидшенню забруднення довкілля.

Дієвим інструментом для розуміння складу одноразової пластикової продукції, що не підпадає під заборону цим законом, є **ст.3 п.1,** що передбачає обов'язкове маркування пластикової продукції одноразового використання, а саме:

1. вологих серветок, у тому числі для особистої гігієни та побутових;
2. засобів особистої жіночої гігієни;
3. підгузків;
4. тютюнових виробів з фільтрами;
5. фільтрів для тютюнових виробів;
6. ємностей для напоїв.

Це маркування має містити інформацію про наявність пластику у продукції та її негативний вплив на навколишнє природне середовище, екологічно безпечні способи поводження з відходами **пластикової продукції одноразового використання,** способи поводження, яких слід уникати.

Така система маркування важлива для підвищення обізнаності споживачів/ок, тому що більшість населення часто не знає чи не задумується про те, що ці позиції містять у своєму складі пластик. Серед інформації, однак, потрібно вказувати і превентивні методи, а не лише засоби боротьби із наслідками проблеми. Важливо доносити до споживачів/ок інформацію про наявність багаторазових альтернатив цим предметам та пакуванню (вказувати цю інформацію важливо і в перехідний період до вступу у дію закону та повної заборони названих вище 11-и предметів, тому що вона допоможе споживачам/кам ґрунтовно підготуватись до подальшого вільного від одноразового пластику життя та доповнить регуляторні введення). Заходи з підвищення обізнаності громадян/ок повинні зосереджуватися на запобіганні використанню одноразового пластику та чітко розмежовувати помилкові та правильні рішення. Важливо, щоб таке маркування було на видному місці, зрозумілим та читабельним.

У ст. 5 визначається відповідальність за порушення норм закону **через накладання адміністративно-господарських штрафів**: від 17 000 до 51 000 грн за виробництво, ввезення на митну територію України, введення в обіг та розповсюдження на території України наступної пластикової та пластикової оксорозкладної продукції одноразового використання (ст.2); від 8 500 до 17 000 грн за неналежне маркування названих вище пластикомісних предметів (ст.3); від 8 500 до 17 000 грн за маркування пластикової продукції одноразового використовуючи слова "біо", "біорозкладна", якщо така продукція не відповідає правді.

Закон **вводиться в дію через 6 місяців** з дня, наступного після його публікації, за винятком повної заборони обігу предметів ст.2, ч.1 а) та нанесення маркування -

вони вступають в дію 1 рік після набрання чинності законом, та повної заборони обігу предметів ст.2, ч.1 б) - через 2 роки після набрання чинності законом.

Застереження викликає, проте, **підтримка та заохочення використання біорозкладної продукції**, на яку не поширюється заборона. Навпаки, така продукція виділяється окремим пунктом (ст. 2 ч.3 п.3) та визначається як альтернатива виробам із звичайного пластику. На жаль, така альтернатива не є вирішенням проблеми пластикового забруднення, навпаки ж, промоція біорозкладних альтернатив призводить до просування помилкових рішень, які є швидшими в реалізації, проте невігідними стратегічно. Неконтрольоване маркування та виробництво таких альтернатив може вводити в оману споживачів/ок та відволікати від реальних рішень: скорочення споживання одноразового та використання багаторазових альтернатив.

Проблематичними аспектами біорозкладного пластику є також:

- Біологічність основи для виготовлення біопластику визначає тільки походження сировини, а не процесу завершення життєвого циклу. Тобто, маркування "пластик на біологічній основі" не завжди означає, що цей пластик підлягає компостуванню або біологічно розкладається.
- Для виготовлення пластику на біологічній основі потрібно додатково вирощувати чи добувати із потенційних продуктів харчування цю сировину, відповідно, ці ланки виробництва потребуватимуть виділення земельних ресурсів під вирощування монокультур та інтенсивного промислового сільського господарства.
- Існують різні типи біологічно розкладного пластику, яким потрібні спеціальні умови для належного розкладання, наприклад, вони не розкладаються у природних умовах.

Єдиний європейський стандарт – промислово-композитний пластик, який може існувати лише за умови правильної інфраструктури та окремого його збору і подальшим компостуванням у промислових умовах, які є відсутніми в Україні (можливість промислового компостування існує лише у Львові), решта ж продукції не може розглядатися як придатна до використання.

Головною метою закону повинно виступати першочергове стимулювання використання багаторазового. Важливим є впровадження та підтримка систем заставної тари для посуду: приклади інфраструктури заставних горнят вже впроваджені і в Україні: ZeroCup у Львові та CuptoU в Одесі. Також необхідно стимулювати впровадження **систем оборотної тари**, якісне функціонування якої можливо тільки через імплементацію розширеної відповідальності виробників (PBB). Крім того, споживачів/ок можна заохочувати приносити власні багаторазові столові прибори, харчові контейнери та чашки за допомогою економічних стимулів, зокрема знижок.

Важливо рухатись **згідно ієрархії поводження з відходами:** спочатку максимально зменшити використання одноразового, стимулювати використання багаторазового і вже потім - організувати збір та переробку тари.

Законопроект перегукується із прийнятими у 2019 році країнами Європейського Союзу «**Рекомендації щодо зменшення впливу деяких пластикових виробів на навколишнє середовище**», що набули чинності 2 липня 2019 року. Директива ПОВ спрямована на боротьбу з забрудненням довкілля пластиком одноразового використання (та знаряддями для риболовлі). Забороні підлягає 15 видів товарів, а також визначається шлях до зменшення використання контейнерів для продуктів харчування та горнят для напоїв.

Директива ПОВ має на меті першочергово перехід від використання предметів з одноразового пластику до товарів та систем багаторазового використання. Її положення поширюються на звичайний пластик, пластик на біологічній основі та на той, що біологічно розкладається або підлягає компостуванню, а також на композитні матеріали.

Наведений вище законопроект, однак, не включає деяких важливих аспектів, які варто було б додати чи, принаймні, розглянути:

- 1. Український законопроект не містить важливої складової - скорочення споживання одноразового пластику.** Першочерговою має залишатись відмова від надмірного споживання одноразових предметів.
- 2. Не встановлюються системи моніторингу виконання умов Закону та чіткі кількісні показники, яких потрібно досягнути.** Система моніторингу, надання даних та прагнення до певних показників стимулює перехід на більш дружні до довкілля альтернативи та спонукає бізнеси до змін. Досягнення чітких та обов'язкових кількісних цілей створює більшу впевненість для інвесторів та розвиток нових бізнес-моделей.
- 3. Встановлення показників повторного використання.** Для підвищення ефективності встановлення кількісних цілей скорочення, це повинно супроводжуватися цілями повторного використання. Дійсно, скорочення одноразових пластикових виробів (особливо склянок та контейнерів для продуктів) має супроводжуватися збільшенням кількості альтернатив багаторазового використання. Скорочення споживання одноразового пластику повинно сприяти не його заміні предметами одноразового використання, але з інших матеріалів, а, заміні цих предметів на багаторазові.

4. Економічні інструменти стимулювання зменшення використання одноразових пластикових виробів: стимулювання виробництва багаторазових альтернатив на локальному рівні (економічні стимули можуть зіграти велику роль у зменшенні споживання пластику одноразового використання та появу локальних та - з часом - більш дешевих багаторазових альтернатив); **забезпечення відсутності безкоштовного надання товарів з одноразового пластику кінцево споживачу в точці продажу; введення податку на пластик** (податок може стягуватися на різних етапах виробництва, переробки, споживання та відходів, залежно від основної мети податку, але має обов'язково базуватись на принципі "забруднювач платить"; цей інструмент може стимулювати споживачів/ок використовувати свою багаторазову тару або ж користуватися заставною).

Ми хочемо наголосити, що проаналізований вище законопроект буде ефективним лише у тому випадку, коли буде прийнято рамковий закон Про відходи 2207-1-д та впроваджуватиметься затверджена ним ієрархія поводження з відходами, а саме, першочергове попередження та мінімізація утворення відходів, підтримка багаторазового використання, а вже потім переробка та утилізація.

Потрібно змінити підхід держави у цій сфері, змістивши фокус на попередження утворення відходів та концентруватись на управлінні ресурсами, які у нас є, а не просто поводитись із вже утвореними відходами.

Важливо, аби кінцевою метою запровадження аналізованого вище закону, а також інших суміжних законів та підзаконних актів, була повна заборона горнят, контейнерів та інших згадуваних предметів одноразового використання для усунення негативних наслідків від їхнього використання.

Разом із поступовим скороченням споживання, яке на нас чекає наступні десятиліття, надважливо створювати, розвивати та масштабувати системи багаторазового використання (депозитні схеми, заставна тара), що уможливить людству загалом і Україні зокрема перейти до безвідходного життя.

Список джерел:

1. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72805
 2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-20#Text>
 3. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/904/oj>
 4. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bb3ec82e-9a9f-11e6-9bca-01aa75ed71a1>
 5. https://drive.google.com/file/d/1bgRysNtII0JIXA_OL3xc5KT7nXDBvxR-/view
 6. http://zerowasteurope.eu/wp-content/uploads/2018/09/PlasticsTax_FINAL.pdf
- <https://emblasproject.org/wp-content/uploads/2021/07/4.%D0%9C%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5-%D1%81%D0%BC%D1%96%D1%82%D1%82%D1%8F.jpg>

Ця аналітична записка створена у рамках проекту «Європейський Союз для сталості громадянського суспільства в Україні», що впроваджується ІСАР Єднання за фінансової підтримки Європейського Союзу.” Зміст цієї публікації є виключною відповідальністю ГС "Український Альянс Нуль Відходів" і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.